

НАЗВИ НАПОЇВ ТА СТРАВ У ПРОЗОВИХ ТВОРАХ СИДОРА ВОРОБКЕВИЧА

У статті проаналізовано назви напоїв та страв у прозових творах Сидора Воробкевича, досліджено семантику, походження та етимологію слів, визначено їх роль у відтворенні дійсності, у засобах художньої виразності, реалізації творчого характеру мовомислення письменника.

Ключові слова: діалектизм, фонетичний діалектизм, семантичний діалектизм, оказіоналізм, варваризм, макаронізм.

Наталія Руснак, Людмила Борис

Названия напитков и блюд в прозаических произведениях Сидора Воробкевича

В статье проанализированы названия напитков и блюд в прозаических произведениях Сидора Воробкевича, исследована семантика, этимология слов, определена их роль в изображении действительности, в стилистических средствах языка, реализации творческого характера языкового мышления писателя.

Ключевые слова: диалектизм, фонетический диалектизм, семантический диалектизм, окказионализм, варваризм, макаронизм.

Natalia Rusnak, Liudmyla Borys

Names of Drinks and Dishes in Sydir Vorobkevych's Prose

The article presents the analysis of names of drinks and dishes in Sydir Vorobkevych's prose works together with the study of their semantics, origin and etymology, and the role they play in presenting reality as means of artistic expression and in the realization of the writer's language-thinking.

Key words: vernacularism, phonetic vernacularism, semantic vernacularism, occasionalism, barbarism, macaronism.

Твори малих жанрів Сидора Воробкевича тяжіють до поглибленого змалювання реальних картин життя. Так, О. Маковей назвав оповідання „Амброзій Остапкевич” „правдивим образом з життя”. Відтворюючи побут народу, автор не міг оминати сцен, пов'язаних із споживанням їжі. Різні аспекти творчої спадщини буковинського письменника досліджували М. Білінська, О. Попович, С. Троян, А. Коржупова, В. Процюк, Т. Сорвілова, В. Шабліовський, Н. Мойсюк, Н. Шатілоа [1; 4; 8; 9; 12; 13], однак лексику на позначення напоїв і страв ще не аналізували.

Архетип „спільного споживання їжі”, який сягає своїм корінням у глиб віків, зумовлює визначальну роль напоїв та страв як репрезентанта національної кухні. У прозових творах С. Воробкевича відтворено відомості про буковинську кухню.

Широко представлена інформація про алкогольні напої: спиртні та вина. Історично склалося так, що у зв'язку з географічним розташуванням та кліматичними умовами домінуючими алкогольними напоями на Буковині стали вироби на основі етилового спирту (горілка, настоянка).

Гіперичною назвою для алкогольних напоїв у текстах С. Воробкевича виступає слово *хміль* ‘який-небудь п'янкий напій’ [НТСУМ, т. 3, с. 704]: *Попроцалася вона зі світом два роки тому назад, коли пан Олімпій з паном Парфенієм покумались, і він гаразденько наклав того хмелю у свій череп* (2, с. 301). *А до молодих обернеться, засміється і каже: „Вам, дітоньки, іще не до хмелю, у вас і так кров гаряча”* (2, с. 251). М. Фасмер вважає, що джерело виникнення слова *хміль* на Сході, де *хміль* для пивоваріння використовували місцеві племена, а з початком переселення народів його стали використовувати на Заході [ЭСРЯ, с. 2, с. 415].

На позначення міцних алкогольних напоїв С. Воробкевич використовує низку слів, які становлять синонімічний ряд: *горівка, оковита, брага-горілка, сивуха, сливовиця, самогонка, нежурниця-горівка, запіканка, арак*.

Домінантою синонімічного ряду виступає слово *горівка* (автор використовує його у формі фонетичного діалектизму) ‘міцний алкогольний напій, що є сумішшю винного спирту і води у певній пропорції,’ [НТСУМ, т. 1, с. 463]. Слово *горілка* пов'язане з *горіти*; можливо, основою для виникнення стало скорочення якогось словосполучення, вживаного на позначення горілки, типу *горіле вино* або *горіла(я) вода* [ЕСУМ, т. 1, с. 567]: *Андрію, може, ти п'яний? Ні! Горівки я, як вогню, сокотився, і до сьогодні ніхто мене в похмілью не бачив* (2, с. 263). *На столі появилися два печені каплуники з салатою і здорова фляшка з горівкою* (2, с. 321).

Низка слів на позначення горілки має прозору етимологію: *сивуха, сливовиця, запіканка, наливка*. Слово *запіканка* має такі ж мотиваційні зв'язки, що і слово *горілка*: *горілка* від *горіти*,

запіканка від (за)пекти: *Тим часом панни застелили гарно стіл, поставили запіканку, понаносили всіляких страв та просять нас до вечері* (2, с. 193). *Знов чарка пішла з рук до рук, і ми запили солодкою запіканкою справу та за здоровля молодих* (2, с. 193). Слово *сивуха* ‘недостатньо очищена хлібна горілка’ [НТСУМ, т. 3, с. 271] мотивоване кольоровою ознакою рідини – *сивий*: *Зближався до столу і ликнув чарку сивухи* (2, с. 308).

Композит *самогонка* також має прозорі мотиваційні зв’язки, що вказують на кустарний спосіб виготовлення напою. Слово *сливовиця* пов’язане зі словом *слива*, назвою фруктів, з яких виготовляють хмільний напій: *Цю сливовицю (самогонка) ще сват Пеко куриє; сир, бігме, що днішній, кастрада (буженина, серб.) таки з наших кіз і козлят* (2, с. 202).

Лексему *арак* ‘міцний алкогольний напій з рису або пальмового соку (*гарак* „ром”) запозичено із зхевроп. мов, походить з араб. *arag* ‘пальмовий сік’ [ЕСУМ, т. 1, с. 81]: *Живо звивайся, пристарай, що треба, вина, чаю, араку (горілка з рису), цукру!* (2, с. 319).

Номінація *оковита* – викривлений, пристосований до української мови, латинський вираз *akva vita* (вода життя). Так у бурсацькому середовищі називали горілку: *Без кінця стріляють, оковитою подвір’я поливають, а пиво коновками точать, поміж гостей носять* (2, с. 68).

До слова *горілка* С. Воробкевич використовує низку перифраз: *еліксир життя, чудотворні кроплі для ужитку, фляшка з підкріпленням*, які є своєрідною інтерпретацією латинського виразу *akva vita*: *У фляшці хоронив пан Олімпій дорогий еліксир життя, по-хлопські горівкою прозваний, щоб від часу до часу калатнути собі чарку і загірті кров, котра колись в його жилах окропом кипіла* (2, с. 301). *Від старого знахора, що там десь в Карпатах жив, виучився він тії чари приправляти: наложить до фляшки з горівкою любистку, м’яти, чорнобривок і незабудьків, щось пошепче до тої наливної і за три неділі чудотворні кроплі для ужитку готові* (2, с. 307).

Низка перифраз, заснованих на прийомі макаронізму, викликає у читача комічний ефект. Макаронізм – слово або вираз іншої мови, механічно перенесене, нерідко викривлене (за назвою італійської опери „*Massagonea*”, де вперше застосовано цей прийом для створення комічного [КРР, с. 103]). Так, *фляшка з подріпленням* – переінакшення, ймовірно, на лад язичія галицьких москвофілів: *Старий Андрій харив, наскільки дозволяли старі кості, кімнату пана Олімпія, приносив обід чорт знає з якої кухні, старався, щоби фляшка з підкріпленням не була порожня* (2, с. 303). Іронічний ефект створює оригінальне означення-макаронізм *екстра фейн* (німецький вислів відтворений слов’янськими літерами) до слова *горілочка*: *Була ж то горілочка екстра фейн (нім. особливо добряча) під тим когутиком* (2, с. 302).

Слово *горілка* формує прикладкові назви *брага-горілка, нежурниця-горівка*. Апозитив *брага-горілка* ґрунтується на основі семантичної тавтології, ймовірно, у такий спосіб автор підкреслює негативну звичку надмірного споживання горілки. Пор.: *Брага* ‘рід напою з просяного солоду; відходи горілочного виробництва, якими годують худобу’ – можливо, дврус. запозичення з тюрк. мов; споріднене з тур., ног.; башк. *буза* ‘напій з проса; пиво’ [ЕСУМ, т. 1, с. 243]: *Збідніли неборачиська, звелися на ніщо, клята брага-горілка та крайнє недбалство нарobili немало лиха, вигнали із загороди і послідній хвіст* (2, с. 292).

Оказіоналізм *нежурниця* має легко відновлювані мотиваційні зв’язки, вказує на стан оп’яніння, в якому спотворена дійсність, людина позбавлена важких почуттів, суму, печалі тощо: *Нараз побачив на столі статочну флящину, калатнув собі з неї добру чарку нежурниці і почав знову свою кімнату нетерпеливо міряти* (2, с. 301). *Застелила панна Катруся стіл, поклала хліб і бриндзю, а старий Хома приніс здорову фляжку нежурниці-горівки і став мене частувати* (2, с. 191).

На позначення солодких спиртних напоїв, настояних на ягодах або фруктах, автор використовує слова *медок-вишняк, вишняк, дерняк*: *вишняк* від *вишня*; *дерняк* від *дерен* (назва дерева *дерен* пов’язана з *деру* через його твердість [ЭСРЯ, т. 1, с. 503]); смакові ознаки речовини відтворює метонімічна назва за схемою *речовинна назва – речовинна назва*: *мед* або *медок*: *Старі сиділи на призьбі і кріпилися медком-вишняком* (2, с. 252). *Одна з вишняком, друга з дерняком, а третя – з кріпким, солодким медком* (2, с. 251). *Було скочить старий легенько, як той сайгак, до погребу, принесе гарний збан меду і каже: „Кріпиться, добрі людоньки, на то бог дав, треба стару кров трохи зігріти”* (2, с. 251).

Традиційним для буковинців є вживання вина, що привозилось із південної частини Європи. Про культуру пиття йдеться у наступному текстовому уривку: *Так жилося колись на нашій зеленій Буковині. Багатий шипітський гуцул і маючий молдован не знали, що то горівка; при могориччю лилося вино коновками разом з любою розмовою. Тепер зжалься, милий боже, все змінилось;*

мужик збіднів, а заможніший морить свій ум клятою **брагою-горівкою**, а хто ще має звідки випити склянку **вина**, то як за кару ликає **гидкий квасок** і лише кривиться. ...Уже третій рік як на Буковину не привозять **молдавського вина**. Кордон запертий, а **вино**, яке продають, се **квас** та ще й фальшований, ним лише хоробу можна собі напитати (2, с. 277).

У прозових текстах С. Воробкевича часто натрапляємо на слово **вино** ‘напій з виноградного або з деяких інших ягідних та плодкових соків, що перебродили, набувши певної алкогольної міцності й аромату’ [НТСУМ, т. 1, с. 227] – псл. *vīno* – ранне запозичення з лат. мови, яка успадкувала слово з прамови; походить з якоїсь мови стародавніх культур середземноморських островів, малої Азії та Кавказу III–II тис. до н.е. [ЕСУМ, т. 1, с. 503]: *Вечорами не горіла вже на столі лойова свічка, в грубі палахкотів весело вогник з сухих дров, з нового вже стола щезла в безвісти зелена пляшка з горівкою, а її місце зайняла статочна карафка з молдавським вином* (2, с. 279).

Видові назви вин позначають прикметниково-іменникові словосполученнями: *червоне вино, біле вино, мускатне вино*: *На його подвір'ю з осені лежали цілі ряди бочок з новим молдавським вином*, з Котнаря, з Одобешт, з білим, червоним і мускатним (2, с. 276).

Характеристику за місцем виготовлення відтворює низка мовних одиниць. Привізні вина, які є ознакою достатку господарів, позначають словосполучення *чужі вина, бутелькове вино*: *Веселий обід тривав до пізньої ночі: столи під рідкими видумками трьох кухарок вдвоє згиналися, гості від незвичайних ласощів, риби і марципанів аж пояси попускали, бутелькове вино гостям серце веселило* (2, с. 350). *Щоби перед паном Стефком з-панська показатися, його до серця мов шпилькою пришпилити, треба було його лакітками кормити і чужими винами поїти, такими видатками до його серця міст мостити* (2, с. 312). *Ті ласощі, ті чужі вина тяжко забути* (2, с. 320).

Локальну ознаку виготовлення напоїв реалізують мовні одиниці: *шампан, токайське вино, молдавське вино*: *Як вода розливався шампан, від вистрелів корків мені і тепер у вухах дзвенить* (2, с. 329). *Наливав їм токайського і шампана* (2, с. 305). *На його подвір'ю з осені лежали цілі ряди бочок з новим молдавським вином*, з Котнаря, з Одобешт (2, с. 276).

Словосполучення *старе вино, молоде вино* вказують на витримку напою; вираз *старе вино* пояснює фразеологізм *не сидіти до сивої коси*, у такий спосіб відбувається конвергенція – (від лат. *наближатися, сходитися*) – скупчення стилістичних прийомів, що виконують одну функцію [КРР, с. 682]: *Тручав їх старий Хорма як міг, щоб не сиділи до сивої коси, бо знав, що лише старе вино добре, а стара дівка...* (2, с. 183). Пор. також: *Його вино, чи молоде, чи старе, було чисте, як сльоза, не хрещене водою, а пахуче, як та м'яточка* (2, с. 276). *Буйне життя колись сими покоями кипіло, був тут колись солодкий прибуток; під марципанами і винами столи вдвоє згиналися, а тепер похилилося все з гори в долину* (2, с. 313).

Якісну (гатункову) ознаку вина відтворюють мовні засоби: прикметник зі значенням позитивної аксіологічної ознаки (безвідносно до видової характеристики) *добрий*: *Принесли ще доброго червоного вина, поналивав нам Хома у скляночки та почали ми знов балакати* (2, с. 195); прикметник *ароматичний* ‘запашний’ (одоративна ознака стає смаковою): *З особливом смаком пили вони ароматичне вино і закусували з апетитом булочку з кав'яром* (2, с. 326); народно-розмовний зворот приєднувального характеру з окличною інтонацією *що аж!*: *Але сьогодні таке вино, що аж!* (2, с. 281), переносні значення слова, зокрема на позначення вина автор використовує слово *нектар* ‘що-небудь дуже приємне’ [НТСУМ, т. 2, с. 344]: *Лайка доливала зі збана нектару у порожні пугарі* (2, с. 281).

У творах С. Воробкевича функціонує лексика на позначення гарячих неалкогольних напоїв: *чай, кава*: *Варив для них чай і чорну каву* (2, с. 306).

Зі значенням ‘ароматний напій (переважно гарячий, настояний на листі південної вічно-зеленої рослини)’ [НТСУМ, т. 3, с. 746] автор використовує два слова *чай* (зменш.-пест. *чайок*) і *гербата*, які відрізняє лише походження. Слово *чай* – із півнікит. *čhā* ‘чай’; півдкит. *tē* – джерело зхевроп. назви [ЭСРЯ, т. 4, с. 311]. *Гербата* – запозичення з пол.; складне слово: перша частина пов'язана з лат. *herba* ‘трава, зілля’, а друга – з кит *tē* [ЕСУМ, т. 1, с. 498]: *Живо звивайся, приста-рай Веґо, що треба, вина, чаю, араку (горілка з рису), цукру!* (2, с. 319). *Тепер мені при теплім чайку кров розігріється і душа з мертвоти до живого воскресне!* (2, с. 321). *Леонід метнувся скоро до кухні, приніс самовар, наповнений водою, розпалив вугілля і небаром була кип'ячка готова. Вже і блищала у шліфованих вищерблених склянках гербата, а з неї підносилася кімнатою густа пара* (2, с. 321).

Слово *кава* ‘ароматний, тонізуючий напій, який виготовляють із зерен кавового дерева’ [НТСУМ, т. 1, с. 801] – запозичення з араб., через тур., пол., від араб. *kahva* (початково сорт лег-

кого вина), утвореного від географічної назви *Каффа*, місцевості південної Ефіопії, звідки походили торгівці кавою [ЕСУМ, т. 2, с. 333] – автор використовує у формі *кав'яр* (іменник ч.р. із суфіксом *-яр*): *З особливом смаком пили вони ароматичне вино і закусували з апетитом булочку з кав'яром* (2, с. 326).

Родовою назвою до всіх видів їжі виступає слово *страва* ‘те, що їдять, вживають для харчування’ [НТСУМ, т. 3, с. 447]. Синонім до нього, слово *потравка* у словниках сучасної української мови функціонує з позначкою *розм., рідковживане* [НТСУМ, т. 2, с. 844]. Спільнокореневі слова *страва*, *потравка* етимологічно споріднені зі словом *трава*, яке походить від друс. *трову*, *трутї* ‘вживати, перетравлювати’ [ЭСРЯ, т. 4, с. 92]: *Витили ми ще по чарці і посідали до **страви**... Оглядаюся я знов, а він сурдут мого кума так заляпав **потравкою**, мов трирічна дитина. Моргнув я знов на него, він трохи обтерся, та знов свого пильнує, щоб з миски не утікло* (2, с. 193).

З-поміж закусок ‘легких страв, звичайно холодних, що їдять перед обідом для збудження апетиту’ [НТСУМ, т. 1, с. 705] С. Воробкевич виокремлює *оселедець* і *маслини*. Слово *оселедець* ‘невелика морська промислова риба, яку вживають у засоленому або копченому вигляді’ [НТСУМ, т. 2, с. 485] походить із двсканд. *sild* [ЭСРЯ, т. 4, с. 92]. Лексема *маслина* ‘кісточковий овальний плід вічнозеленого південного дерева, з якого добувають олію; використовується також як приправа; оливка’ [НТСУМ, т. 2, с. 151] запозичено із стслов.; *маслина* утворено від *масло* ‘олія’ [ЕСУМ, т. 3, с. 407]: *Зійдемося перед полуднем у Нухима на поправці при **оселедці** і **маслинах*** (2, с. 283).

Слова *ласоці* та *марципани* у прозових текстах С. Воробкевича функціонують з денотативним значенням ‘смачна, вишукана їжа, переважно м'ясна’, хоча в сучасній українській мові за ними закріпилося значення ‘солодкі страви’. Пор.: Лексема *ласоці* ‘солодкі кондитерські вироби і взагалі все смачне; солодощі’ [НТСУМ, т. 2, с. 59] споріднена з *ласий* ‘смачний’, споріднена з дінд. *laṣati* ‘бажає’ [ЕСУМ, т. 2, с. 197]. Слово *марципан* ‘кондитерський виріб з тіста з товченого мигдалю, горіхів і т. ін. з цукром’ [НТСУМ, т. 2, с. 149], відоме багатьом слов'янським мовам, запозичено з іт. мови, очевидно, через посередництво нім. *Marzipan*; іт. *marzapane* походить від *mataranus* (назва венеціанської монети), що пов'язується з ар. *mauthabān*, букв. ‘особа, що сидить’, від зображення на монеті; потім так називалися коробки з солодощами, а згодом і самі солодощі; за народною етимологією іт. *marzapane* у зхевроп. мовах сприймалося як лат. *Marci panis* ‘Марків хліб’ [ЕСУМ, т. 3, с. 403]: *Йшла з тацею в руках пані Маріора, на котрій блистіла батарея фляшок і пугарів; за нею йшла стара служанка з **закускою**, виднілись **книшики**, **шинка** і інші **ласоці*** (2, с. 338). *Веселий обід тривав до пізньої ночі: столи під рідкими видумками трьох кухарок вдвоє згиналися, гості від незвичайних **ласоців**, **риб** і **марципанів** аж пояси попускали, бутелькове вино гостям серце веселило* (2, с. 350).

Назви холодних м'ясних страв у творах С. Воробкевича репрезентують слова *шинка*, *кастрадина* ‘копчене м'ясо (перев. свинячий окіст), попередньо просолене й приправлене прянощами; вуджена, вуджениця’ [НТСУМ, т. 3, с. 805]. Номінація *кастрадина* має статус варваризму в українській мові (від грец. *barbarismos*) – іншомовне слово або вираз, ще не засвоєні мовою; ...варваризм використовується для опису звичаїв, побуту, реалій іншого народу [СЛ, с. 56], як зазначає сам автор, серб. слово: *Покріпися, старий, поживіться, діточки, се вино чремницькі скали випікали, цю сливовицю (самогонка) ще сват Пеко кури; сир, бігме, що днішній, **кастрадина** (буженина, серб.) таки з наших кіз і козлят* (2, с. 202). *Батьки його кози пасли і **кастрадину** вудили* (2, с. 208).

У прозових творах С. Воробкевича зустрічаємо назви на позначення м'ясних гарячих страв: *м'ясо*, *печена гуска*, *каплун*. Родовою назвою цього угруповання виступає слово *м'ясо*, метонімічна назва за зразком *речовинна назва – назва страви*: *Прийшло до **м'яса**, а він один кавалок вилками, а другий пальцями в рот саджає!* (2, с. 193).

М'ясні страви з птиці репрезентують назви *печена гуска*, *каплун* (у формі *каплунік*). Слово *каплун* ‘їжа з м'яса кастрованого півня’ [НТСУМ, т. 1, с. 812], за ЕСУМ, має й інше значення ‘порода півня з шишкою на голові’; *каплунити* ‘каструвати півня’ через пол. посередництво запозичено з свнім.; старіше *sāpris* ‘каплун’ споріднене з псл. *skorь, *skopiti* ‘каструвати’; *каплун*¹ ‘їжа приготовлена з хліба, води і солі’ – запозичено з пол.; пол. *capłun* ‘суп з води, хліба, часнику, солі, масла і яєць’ пов'язана з *каплун* як іронічна назва бідної непоживної страви (на відміну від високоякісної їжі з каплунів) [ЕСУМ, т. 2, с. 374]: *Вже кожного душа була ситна. Аж по язик мала, а тут ще Пелагая наднесла **печену гуску**. Якби чоловік був все їв, що там давали, то певно осліп би* (2, с. 194). *Скоч по **м'ясо**, до пекаря. І два-три **каплуніки** не завадять* (2, с. 319).

Однією з улюблених і розповсюджених страв на Буковині є галушки –ознака буковинської кухні. У сучасній українській мові слово *галушка* має значення ‘різаний або рваний шматочок прісного тіста, зварений на воді або молоці [НТСУМ, т. 1, с. 409], проте на Буковині слово *галушка* побутує зі значенням ‘страва з м’ясного або іншого фаршу, тушкованого в капустяних листках’, з цим значенням в українській мові функціонує слово *голубець*, отже, слово *галушка* має статус семантичного діалектизму. Слово *галушка* ‘невелика куля’ – запозичено з герм. мов; *galle* ‘пухлина на нозі коня’ від лат. *galla* ‘наріст’; допускається праслов’янське походження *голий*, *гольши* ‘голий камінь’ [ЕСУМ, т. 1, с. 455]: *Не вчора то діялося, тоді ще люди галушками не давилися* (2, с. 257).

Слово *галушка* входить до складу прикладкової назви *завиванники-галушки* із неузгодженим означенням з *рижом* (*риж* ‘рис’ запозичено через пол. *ryż* із свнім. *ris* від іт. *riso* [ЭСРЯ, т. 3, с. 485]); перший компонент назви *завиванники* мотивований словом *завивати*: *Принесла панна Катруся статечних, великих завиванників-галушок з рижом. Краю я галушку надвоє, моргаю на него, показую йому; все дармо. Правда смажині були галушки, нема що казати* (2, с. 193).

С. Воробкевич використовує назви борошняних виробів: *книш*, *хліб*, *хлібець*, *паска*. Слова цієї групи нерідко входять до складу сталих словосполучень. Слово *книш* ‘вид білого хліба з загорнутими всередину краями та змазаного салом або олією’ [НТСУМ, т. 1, с. 850] на слов’янському мовному ґрунті змінило свою семантику, очевидно, запозичення з грец. ‘запах і пара жирного печеного м’яса; сало, в яке загорталася жертвоне м’ясо, призначене для спалення’ [ЕСУМ, т. 2, с. 474]. Номінація *калач* по всій території Північної Буковини існує у формі *колач*, у якій збереглася внутрішня форма слова *коло* [ЭСРЯ II, 285]. Слово *книш* входить до складу фразеологізму *не буде з сего тіста книша* ‘про безперспективність справи’. Напр.: *Ірина, правда, краля на все село і багата без рівні, та проте, тату, не буде з сего тіста книша* (2, с. 287). Мовотворчість С. Воробкевича допускає варіанти фразеологізму: *Мамо, пусте тобі в голову прийшло! Із сеї муки колача не буде* (2, с. 316). *Але вибийте собі пусте з голови, Федорів Козьма не під пару моїй Калині, з такої гідкої муки не мете їсти ні книша, ні колача* (2, с. 294).

Слово *паска* ‘солодкий здобний високий білий хліб циліндричної форми, що за православним звичаєм випікається до великодня’ [НТСУМ, т. 2, с. 541], євр. походження, входить до складу сталого порівняння *як свяченої паски* (жде) і набуває значення ступеня міри процесуальної ознаки, тобто *дуже жде*: *Через людей перечувую, що Ірина за тобою гине, минається, як свяченої паски тебе жде* (2, с. 287).

Слово *хліб* (зменш.-пест. *хлібець*) позначає основний життєво необхідний харчовий продукт [НТСУМ, т. 3, с. 700], походить з герм. (гот.) *hlaifs* ‘хліб’ [ЭСРЯ, т. 4, с. 15] – багатозначне слово; у текстах С. Воробкевича функціонує з денотативним значенням ‘засіб існування’: *Що ж діяти, коли хліба треба, як уже не для себе нещасної, то для невинного дитятка* (2, с. 269).

У асоціативних зв’язках зі словом *хліб* (*колач*) перебувають поняття *бідність–багатство*: *А тут хоть сказися, ні гріночки хліба. Та я вже не таку біду перебув... Я тут знав собі раду дати* (2, с. 253). *Ліворуч від пана фервальтера (управитель) сидів поважний протопоп, на всю околицю багач, бо доля носила йому рано і ввечір свіжий колач, носила дров у ліс, ляля воду у керницю, обстриженим вівцям давала нову вовну, а в посток приносила в дім масних галушок. І то повне корито, щоб хазяїнові було сито. Не раз він на гречку орав, а пшениця родилася* (2, с. 279).

Стала традиція українського мовлення використовувати слово *хліб* зі значенням ‘зернові культури’: *Що почали все нам в нитку йшло: худобина множилася, поле хлібець родило, кажу вам: благословеніє божє з нами було* (2, с. 261).

Лексема *хліб* функціонує зі значенням ‘борошно’. На позначення сортів борошна використано словосполучення *пшеничний хліб*, *разовий* ‘про борошно грубого помолу’ [НТСУМ, т. 3, с. 94], які є позначеннями, відповідно, способу життя, оскільки найбільш сталими є асоціативні зв’язки слова *хліб* з життям: *Сусіди говорили, що і пшеничний хліб з часом переїдається. Що і чоловік знов до разового повертається* (2, с. 311). *Таке життя мені набридло; волю разовий хліб їсти, ніж дихати задушливим воздухом мерзької содоми* (2, с. 260).

Хліб у народній свідомості асоціюється з працею, напр.: *гіркий хліб* ‘заробіток з важкої праці’: *Пушки вдовичі Параски хіба лиш у неділю спочивали; запрядала, бідна, щоб душу поживити, пушками від себе крайню нужду відганяла. Гіркий, дуже гіркий хліб з тої кужівки, та що діяти* (2, с. 265).

Вираз *хліб просити* (не просити) має значення ‘жебракувати, просити мислостиню’: *Були часи, коли він у мужика хліба не просив, тепер усе перемінилося, бо і собака у него голудує* (2, с. 342). *Я ще не просив ласкового хліба від людей* (2, с. 320).

Низка фразеологізмів зі словом *хліб* пов'язана з біблійною традицією. Використовує С. Воробкевич стале словосполучення з молитви „Отче наш”

насущений хліб: *Ще найдеся у мене і для неї кусок насущеного хліба* (2, с. 355). Усталений характер цього виразу допускає його редуковану форму з пропуском означеного слова: *В недостатках і негодах вони проживали; проте дівчина росла і розвивалася, а як мала вже дванадцять рочків, то сама й на роботу піде і насущений заробляє* (2, с. 265).

Стилістичному почерку С. Воробкевича властива „гра” зі словом, зокрема з усталеними виразами. Як перифразу біблійного фразеологізму *око за око, зуб за зуб* сприймаємо вираз *хліб за хліб, зуб за зуб*: *Я пімстився по заслугі, нагородив хліб за хліб, зуб за зуб* (2, с. 263). Вираз *зуби хліба хочуть* ‘про потребу споживання їжі’ спричинений біблійним виразом *жити не хлібом єдиним* ‘мати духовні інтереси’: *Треба робити, трудитися, зуби хліба хочуть, духом не жити, а голод кощавій смерті дорогу гладить* (2, с. 268). Вираз *метати каміння* породжує вислів *за хліб метати каменем*: *Платять тобі, небораче Олімпію, за твої заходи невдякою, за хліб мечуть в тебе каменем* (2, с. 344).

Натрапляємо у текстах С. Воробкевича і на назви молочних страв. Слово *молоко* від *melk ‘мокрый, волога’ запозичено з герм. мов [ЕСУМ, т. 2, с. 348] входить до сталих словосполучень зі значенням ‘багатство, достаток’: *Вони хіба птичого молока не мали, оба багачі* (2, с. 291). *Таже там лиш би жити і бога хвалити. Що лиш серце забажає, Всього там доволі; кажу вам, у тім краю тече молоко і мід* (2, с. 256).

Скором ‘мясна або молочна їжа, заборонена церковними правилами у пісні дні’ [НТСУМ, т. 3, с. 312] у творах С. Воробкевича репрезентований словами, що позначають молочні продукти (різновиди сиру): *бринза* (у автора – *бриндзя*) і *вурда*. Слово *вурда* ‘сир з овечого молока’ [НТСУМ, т. 1, с. 135] подано у словниках з позначкою *dial.*, запозичено із схром. мов; переконливої етимології не має; гаданий зв’язок з назвою місцевості *Brienz* (Швейцарія) тепер заперчується; вважається праєвроп. словом; виводиться від алб. *brëndësa* ‘нутрощі; внутрішня оболонка шлунка ягняти, використовувана для виготовлення сиру’ [ЕСУМ, т. 1, с. 258]. Лексема *вурда* ‘варений, невитриманий сир’ [НТСУМ, т.1, с.398] також у словниках має позначку *зах.*; в укр. і зхслов. мовах запозичено із схром.; рум. *urda* ‘солодкий овечий сир’ загальноприйнятої етимології не має; виводиться з тур. *yogurt* ‘кисле молоко’, але можливе інше походження: тур. *ur* ‘бий’ чи *hurda* ‘дрібні кусочки, кришки’, чи від алб. *hurdhë* ‘вид сиру’ [ЕСУМ, т. 1, с. 440]: *Скором – бриндзя й вурда вже в бербеницях, вже й гулянци минає пора, небаром позгонять чабани вділ худібку* (2, с. 295).

Отож, у прозових творах С. Воробкевича широко представлені слова на позначення напоїв та страв, які мають різний статус в українській лексичній системі. Лексеми, що репрезентують буковинську кухню, сприяють реалістичному зображенню дійсності, беруть участь у засобах художньої виразності, відображають творчий характер мовомислення письменника.

Список скорочень

алб. – албанський	лат. – латинський
араб. – арабський	ног. – ногайський
башк. – башкірський	півнкит. – північнокитайський
герм. – германський	пол. – польський
грец. – грецький	праєвроп. – праєвропейський
гот. – готський	псл. праслов’янський
дінд. – давньоіндійський	рум. – румунський
дсканд. – давньоскандинавський	серб. – сербський
дврус. – давньоруський	стслов. – старослов’янський
євр. – єврейський	схром. – східнороманський
зхевроп. – західноєвропейський	тур. – турецький
зхслов. – захвднослов’янський	тюрк. – тюркський
іт. – італійський	укр. – український
кит. – китайський	

Література

1. Білинська М. Сидір Воробкевич / М. Білинська. – Київ : Музична Україна, 1982. – 47 с. – (Творчі портрети українських композиторів).
2. Воробкевич С. Твори / С. Воробкевич / [упоряд., підгот текстів, вступ. ст. та приміт. М. Г. Івасюка]. – Ужгород : Карпати, 1986. – 562 с.
3. Етимологічний словник української мови. У 5 т. / [ред. О. С. Мельничук та ін.]. – К. : Наук. думка, 1982 – 1982 – 2006. [ЕСУМ]
4. Коржупова А. П. Перші письменники на Буковині (Ю. Федьковича та С. Воробкевич) / А. П. Коржупова // Українське літературознавство : міжвід. республ. зб. / ред. кол. : Ф. М. Неборячок (відп. ред.) та ін. – 1966. – Вип. 2. – С. 67-72.
5. Культура русской речи: энциклопедический словарь-справочник / [ред. : Л. Ю. Иванова, А. П. Сковородникова, Е. Н. Ширяев [и др.]]. – М. : Флинта: Наука, 2003. – 840 с. [КРР]
6. Никоненко П. М. Сидір Воробкевич: Життя і творчість / П. М. Никоненко, М. І. Юрійчук. – Чернівці : Рута, 2003. – 208 с.
7. Новий тлумачний словник української мови. У 3 т. / [уклад. : В. Яременко, О. Сліпушко]. – К. : Аконіт, 2001. [НТСУМ]
8. Попович О. О. Брати Воробкевичі в оцінці Осипа Маковея / Олександр Попович // Науковий вісник Чернівецького університету [зб. наук. пр] / ред. кол.: Н. В. Гуїванюк (наук. ред.) та ін. – Чернівці : Рута, 1998. – Вип. 9 : Слов'янська філологія. – С. 3-14.
9. Процюк В. М. Сидір Воробкевич і сучасність / В. М. Процюк // Гуманітарна освіта : фактор світової інтеграції : матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції / наук. ред. М. Г. Марчук. – Чернівці : Рута – Митець, 1998. – Частина III. – С. 180-188.
10. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енцикл. / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с. [СЛ]
11. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. / [пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева; ред. и послесл. Б. А. Ларина]. – М. : Прогресс, 1964 – 1973. [ЭСРЯ]
12. Шатілова Н. О. Ідіостиль Сидора Воробкевича : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” // Шатілова Наталія Олександрівна.– Чернівці, 2011. – 20 с.
13. Шатілова Н. О. Синтаксичний почерк Сидора Воробкевича / Наталія Шатілова // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 321-322 : Слов'янська філологія. – С. 364-368.